

MARIÑO FERRO, Xosé Ramón: *Obras mestras da nosa literatura oral*, Húmus, Vila Nova de Famalicão, 2018, 134p.

Como un agasallo para o “Museo do Pobo Galego e demais museos etnográficos do país” e os “compañeiros da Facultade de Filosofía de Santiago”, segundo reza a dedicatoria, Xosé Ramón Mariño Ferro reuniu, e reelaborou, neste libro un conxunto de traballos seus relativos á literatura oral galega, agrupados en tres partes: “Contos marabillosos”, “Mouros e Mouras” e “Romances”.

Na “Introdución” (pp. 9-11), Mariño presenta a literatura oral galega, antes de máis, como literatura, alertando, ao noso ver, o espírito lector, para que, instalado nunha perspectiva que poderíamos chamar moderna (a dos modos vixentes, a partir da Ilustración, hoxe e aquí), non pense que se trata doutra cousa, derivándoa para o rexistro do estraño, ora desvalorizado ora degustado como exótico. A literatura oral é unha forma propia das sociedades tradicionais, entre elas a galega, onde goza aínda de persistencia na actualidade. De aí, o risco, existente tamén na ciencia, de ollar por encima do ombro ou de desviar a mirada. Por outra parte, o cualificativo “galega” merece tamén unha precisión, póndoa en relación coa literatura oral tradicional xeral, pois as semellanzas e influencias, en que se mostra tamén o propio, poden ser percebidas como ausencia de orixinalidade e carencia de identidade. En suma, o espírito lector deberá coidarse das actitudes cientistas-evolucionistas e das romántico-historicistas, precisamente para gañar comprensión, reflexividade e xuízo. Por último, esta literatura oral é mostrada a partir das súas pegadas escritas, que, en termos xerais, o autor reproduce depurando a lingua, con criterio e con tino, seguindo a normativa vixente.

Baixo a epígrafe “Contos marabillosos” (pp. 13-71), Mariño colaciona catro: Brancaflor, O Príncipe Lagarto, Os xemelgos, A doniña cerva. Cada

---

Recibido: 07/07/2018. Aceptado: 16/07/2018.

un deles dá nome e lugar a un capítulo, en que é estudado, procedendo o autor, en cada un deles, conforme aos seguintes pasos: presentación do conto, fontes e versións; reprodución do texto escollido; análise, comentario e interpretación; publicacións propias previas referidas ao conto estudado e fundamentos e extensións bibliográficas.

No primeiro estudo, “Brancaflor” (pp. 15-31), achamos un conto que, na nosa opinión, mellor do que ningún outro, fai realidade a afirmación inicial do autor de que “a literatura oral é, ante todo, literatura” (p. 9). En noso ver, trátase dunha narración (pp. 15-21) que podemos ler como se fose un conto escrito agora mesmo: i.e., un texto que encaixa no noso contexto, que resulta inmediatamente significativo, aínda que o sexa dun modo diferente que para unha audiencia tradicional. Neste caso, Mariño desvenda o sentido, os sentidos, da narración tomando como elos fundamentais os personaxes (o protagonista, a esposa, o sogro, a sogra, o mentor) e os transos polos que pasan (as probas, o casamento, animadversión contra os esposos, a fuxida e as transformacións, o traslado, o esquecemento, fidelidade, recordar). O segundo estudo, “O Príncipe Lagarto” (pp. 33-43), outra narración marabillosa (pp. 33-36), pivota sobre as accións (un fillo lagarto, o lagarto reclama unha esposa, o bico e a transformación nocturna, a incineración da pelica e a impaciencia, o príncipe inicia unha nova relación, como recuperar o marido, a durmideira e a chave) e a versión de A Gudiña. No terceiro, “Os xemelgos” (pp. 45-56), o exame da narración marabillosa (pp. 45-51) incide sobre os significados nucleares (o peixe máxico e os cabaleiros, a loita co dragón, a harmonía, o Castelo de Irás e Non Volverás e o mal enganador). Por último, no cuarto, “A doniña cerva” (pp. 57-71), unha narración marabillosa moito breve (pp. 57-58), que podería resumirse nunhas liñas, é estudada como un palimpsesto, distinguindo tres estratos (o nivel antigo, o nivel medieval, o nivel da cultura popular), salientando en cada cal as fontes e variacións do texto, así como as transformacións e sentidos do tema, que, como mostra Mariño, atesouran (e fornecen) un denso e rico efecto de conxunto.

A seguir, baixo o epígrafe “Mouros e Mouras” (pp. 73-102), achamos dous de teor diferente, non baseados nunha narrativa concreta, senón en múltiples narracións: “O pobo mítico” (pp. 75-88) e “As doncelas encantadas” (pp. 89-102). Representan dous casos de exploración e construción da alteridade na sociedade tradicional e a cultura popular, a partir de semellanzas e diferenzas, estas, polo xeral, marcadas como negativas. No primeiro, “O pobo mítico”, Mariño debulla a xénese e a conformación dun outro social, a escala colectiva: o outro do pobo, un pobo de outrora, habitante

dos castros, persistente hoxe nos restos e as ruínas. Son os mouros e mouras, que non teñen a ver cos árabes, que levaron unha vida semellante, en ocupacións, aos labregos que os evocan, mais diferindo neles na riqueza, atesourada e preservada con toda sorte de maleficios. No segundo, “As doncelas encantadas”, versa sobre un outro, tamén social, mais a escala individual, unha identidade de xénero, desenvolvida a partir dalgunhas mulleres até atinxir en xeral á muller. Na formación dese estereotipo, lembra, en pormenor, a figura de Melusina e as múltiples asociacións das mulleres con serpes, pasado polo demo. A negatividade da imaxe resultante devolve, como reverso e en espello, unha dominación patriarcal. Como nos capítulos da parte dos “Contos maravillosos”, e despois nos capítulos da parte dos “Romances”, Mariño conclúe indicando traballos seus anteriores, así como referencias bibliográficas para leituras posteriores.

Por último, baixo a epígrafe “Romances” (pp. 103-134), estuda, en cadanseu capítulo, tres: A Fonte do Salgueiriño, A lavandeira, O Infante Arnaldos. Precede os estudos, unha breve introdución (pp. 105-107) sobre os romances, e a súa recuperación, na cultura europea, deténdose nos casos de España, Portugal e Galiza. Dedicada aos dous primeiros romances, “A Fonte do Salgueiriño” (pp. 109-111) e “A lavandeira” (pp. 113-116), cuxos textos presenta coidadosamente, realzando a súa importancia, comentarios non por breves menos finos. No último romance, “O Infante Arnaldos” (pp. 116-134), expón e explora o texto con similar coidado, realiza unha indagación temática (a caza, o canto, a navegación, o mar e o amor), antes de formular unha “interpretación” (pp. 131-133).

Ao achegarse, nestas páxinas, a algunhas obras primorosas da literatura oral galega, Mariño Ferro sabe situarse, e moverse con tacto e mestría, nos puntos de cruce e as interseccións de coñecementos varios, ofrecendo unha investigación (ben exposta, rigorosa, rica en referencias tamén iconográficas, fundamentada, suxestiva) con facetas múltiples, chea de interese desde plurais puntos de vista.

Luís G. Soto